

Arne Falkanger

Stormoen seter

Slik var det dengang.

Av Nils Aftret.

Pass, bitte! Bussen er nettopp stoppet, tyske vakter kommer til, åpner døra foran og roper sin beskjed til passasjerene. Det blir klart for alle at nu er en kommet til grensesonen. Papirene er i orden, og vaktene grynter: Gut! Gut! I bakrommet satt en mann og skrøt av at han ikke hadde grensepass; men han skulde nok greie seg, for det vilde ikke bli noe kontroll ikveld. Da bussen stoppet, hoppet plutselig to andre fra bakrommet lydløst ut bakdøra og forsvant i mørket. Skrythalsen følger forbauset etter. Jasså, det var flere som ikke hadde rent mel i posen.

De fleste i grensesonen forstod at det foregikk mystisk trafikk østover. Men det var ikke god tone å snakke altfor høgt om det. De første åra var det en nokså liketil sak å ta seg fram for trafikantene. Utstyrt med fiskeredskaper eller bærsjann kunde de i verste tilfelle vise til de mange offisielle oppfordringer om matauk, argumenter som selv herrefolket med sitt snevre resonnement bet på.

Verre ble det da det begynte å gå bølger av arrestasjoner og rassiaer. I slike perioder blir veger og passeringssteder i grensesonen patruljert av tysk og norsk politi. Melding kommer at den og den er rømt og ettersøkt, kjennetegn oppgis, opplysninger som leder til pågripelse..... Samtidig kommer også melding til hjemmefrontens folk. De og de ettersøkte er i anmarsj, assistanse må skaffes. Nå blir det alvor.

Høsten 1944 var det rassia i Trondheim og omegn. Ettersøkte strømmer mot grensen, famler seg fram i høstmørket til Selbusjøen. På grunn av rykter og panikk klikker det med tid og sted for møte med loser. Det blir å leke blindbukk.

En pulje er uheldig, går seg rett på tyskerne ved Lødølja og får stygg medfart, noen skutt, noen fanget. Hjemmefronten blir da også oppskaket. Ville rykter svirrer, tyskerne skal ha plasert lyskastere på fjelltoppene om natta, og ridende vakter galopperer langs grensen. Men det kommer nye puljer flyktninger, og assistanse må skaffes. Det kom således en familie på tre voksne og et lite barn, 2 måneder gammelt. Den eneste veg vi torde innlate oss på, var rett over fjella fra Selbu til Storlien, en strekning på omlag 8 mil. Men barnet!

Det ble til at to kurerer som lå inne i fjella, lovt å ta seg av følget. Et par mann fra bygda skulle være med det første stykke. Og så bar det iver. Første etappe må foregå om natta. For å dra gjennom bygda på lyse dagen i den alarmtilstand som nu var, vilde være den visse ulykke. De tar et døgn hvil i et lite nybyggerhjem inne i skogen. Her blir huset satt på ende. Men det er ikke første gang de har slike gjester, så det hele går med en viss rutine.

Neste etappe begynner igjen tidlig om morgenen, en temmelig tung marsj. De må holde seg utenom stier og veger og kommer ut i ulendt terreng. Dagen går, det tar til å bli mørkt, og ennu er det et par timer igjen til setra hvor de skal overnatte. Mora begynner å bli trett og oppgitt og spør og spør bureiseren som bærer veslebarnet hennes, hvor langt det er att til setra. Han må stadig lyve på avstanden; men bluff er kanskje ikke hans sterkeste side.

Neste dagsmarsj over Roltdalen til Lødølja går i pent terreng. Men nå kommer en til det mest kritiske punkt på hele ruten, traktene ved Lødølja. Der må de overnatte, og her ferdes tyskerne stadig mellom Stordalen og Skarpdalen. Vi nede i bygda gikk i stadig spenning og fryktet for ulykkesbudskap fra denne sårbare transport. Planen var å komme fram dit etter mørket og bryte opp før det ble lyst.

De kom imidlertid fram så sent at de ikke fant losjiet i mørket, men gikk seg på en gammel forfallen rengjeterbu, hvor de slo seg til ro. Her kom også en flokk andre flyktninger, så det ble overfylt hus i det vesle skuret. Kaldt og luftig var det, dør og vindu borte, ikke ovn eller ved. Det eneste de kunde ha nytte av, var et

renskinn. Søvn ble det vel ikke å snakke om. Veslegjenta måtte jo stelles, og en hadde bare fyrstikker å lyse opp med.

Nå begynte siste etappe, og spenningen var stor. Da de dro oppover fra Lødølja, begynte det å bli lyst. Da får de øye på en mann med hund foran seg, i grønne klær og temmelig mystisk ellers. De rygger tilbake og forsøker å holde seg i skjul. Plutselig er mannen like ved dem. Det blir panikk, og en av følget hopper rett på elva. Heldigvis, mannen viser seg å være en rengjeter, og han lover til og med å hjelpe dem til grensen. Han kjenner terrenget her ut og inn, vet hvor tyskerne pleier å passere, så ingen kan være bedre los enn han. Resultatet var også at i god tid om kvelden var veslegjenta og foreldrene i god behold hos svenske verter.

En times tid etter at følget passerte Lødølja, var tyskerne også der. På tilbaketuren var de to kurerer nær ved å støte på dem. De fikk lyst til å gå inn i en enslig rengjeterbu og hvile litt. Plutselig kommer en hund ut døråpningen — den hadde antagelig kjent teften av dem — og like etter tyskere med bøssa i stilling. Men terrenget var slik at de kom seg i dekning og vekk.

*

Ikke fjellvante folk hadde nok liten forståelse av hva en 8 miles ferd over de øde fjellstrekninger hadde å bety i all slags vær og føre. Spesielt mistenker jeg mange byfolk for at de trodde det var det samme som en søndagstur i Bymarka. Ofte troppet de opp med niste for en halv dag og uten utstyr ellers for turen.

I april 1945, etterat jeg var rømt til Sverige, var jeg med på en tur til Selbu. På tilbaketuren fikk vi henstilling om å ta med noen flyktninger som lå og ventet på høve til å komme over. Det ble til at vi sa de kunde få gå i våre spor om de vilde.

Inne på Hersjøen var de møtt opp litt over midnatt på det avtalte sted, tre herrer og en dame. Vi stusset noe over utstyret de hadde. Et par gikk med gummistøvler i rottefellabindinger, en hadde stive lærleggins og tunge hoppski. Resultatet kunde ikke bli annet enn stadig vanskeligheter med å få skia til å sitte på og stygge gnagsår. En underlig skiføring la de også for dagen, spesielt en utmerket seg ved stiv og ustø gang og bred stavføring. Det slo meg ganske snart

Kurerer og flyktinger på Stormoen

Nils Aftret

at fyren i det hele tatt ikke kunde gå på ski. I det første unnarenn, en skråning på 3—4 meter, gikk to overende, den ene klarte til og med å brekke av ene skituppen. Han røbet at han hadde stått på ski bare en gang før i sitt liv. Ingen av dem hadde vært på ski tidligere dette år.

Vi bad dem følge sporene og fortsatte til Stormoen. De kom omsider etter. Klokka var bare 10 om formiddagen ennå, og vi kunde unne oss en bra hvil. Flyktingene hadde sovet lite i det siste på grunn av spenning og sovnet tvert. Men det gunstige vær og føre måtte utnyttes, vi vilde til Lørdølja til natta, og flyktingene vilde også forsøke seg dit. Første stykke gikk over forventning; men så begynte trettheten å gjøre seg gjeldende hos samtlige. De hang på stavene og måtte alt i ett stoppe opp. Vi skjønnte det vilde bli vanskeligheter, og ganske riktig, den ene klarte ikke mere å komme utav hvilestillingen, motorstopp.

Vi var nå like ved det høyeste nord for Gåstjønna og hadde lett terreng igjen. Det ble holdt krigsråd med det resultat at vi skulde forsøke patienten med noen tabletter fenedrin. Patientten fant seg villig i behandlingen. Da vi omsider kom igang, sakkett han straks

akterut; men det gikk da framover. Jeg tok en tripp til siden for å se litt nærmere på noen mystiske skispor vi krysset, og fikk nå godt overblikk fra siden over flyktingene i løypa. For øyeblikket var damen først. Hun hadde også tatt en tablett, og det så ut til å trylle fram nye krefter. Ellers kom de spredt med patienten adskillig bakut. Men sannelig der begynner han å vise nye takter. Bevegelsene blir ledigere, djervere enn hos de andre. Det minner om en leketøysfigur, som nå har fått fjæren trukket opp. Over Gåstjønna plukker han opp de andre etter tur, og ser ut til å ha lyst på tétgruppen også. De tre andre faller mere og mere ut av stilen, stamper og sliter. Jeg går sist for å være sikker på at ingen blir tilbake.

Med sneglefart gikk det videre til Lørdølja. Som overnattingssted var ment en rengjeterstue noen hundre meter oppe i lia bortom elva. Noen unnarenn kvikket på humøret, og så ble det stadig oppmuntret med at nå var det bare en liten stigning igjen.

Den første lille motbakke går uhyre tregt. Skia vil svært nødig oppover. Der siger damen overende. Hun stønner og hiver etter pusten, men mener dog hun skal klare de siste metrene ved egen hjelp. Løypa blir lagt om i sikksakk så slakk som mulig. Endelig er alle i hus, men da er det også sent på kveld.

Hermed er ikke alle bekymringer slutt. Speiderne har funnet mystiske skispor etter to mann og hund like ved, i retning Skarpdalen, de er fra idag. Det kan være rengjeterne, og det kan være tyskere. Inatt er vi trygge. Men imorgen tidlig kan de være her igjen på retur til Meråker, og da må vi være unna.

Klokka 3 er det oppbrudd igjen. Men nå har været forandret seg. Det er sterk motvind og sludd. Opplagt smørevanskeligheter. Atter viser den skjebnesvangre kullsviertro på klistersmurning seg å få følger. Etter som vi stiger i høyden oppover Falkfangervola, begynner flyktingene å få store snølag under skia. Det er håpløst å få noe skikk på glien lenger. De stamper som på truger.

Vi nærmer oss ryggen av vola. Vinden tar sterkere, og snøen pisker i fjeset. Der danner det seg en klynge i baktroppen. Damen er igjen «gone». Det er klart hun ikke kan fortsette framover. Igjen krigsråd. Vi forbanner vår skjebne at vi skulde komme opp i dette. Samtidig kommer vi ikke bort fra det at det må være like stor

misjon her oppe som å sitte i Stockholm. Det blir til at vi alle snur mot losjiet igjen. Maten slipper opp, og tyskerne spøker i tankene. Men kjenner vi dem rett, legger de ikke ut i slikt vær.

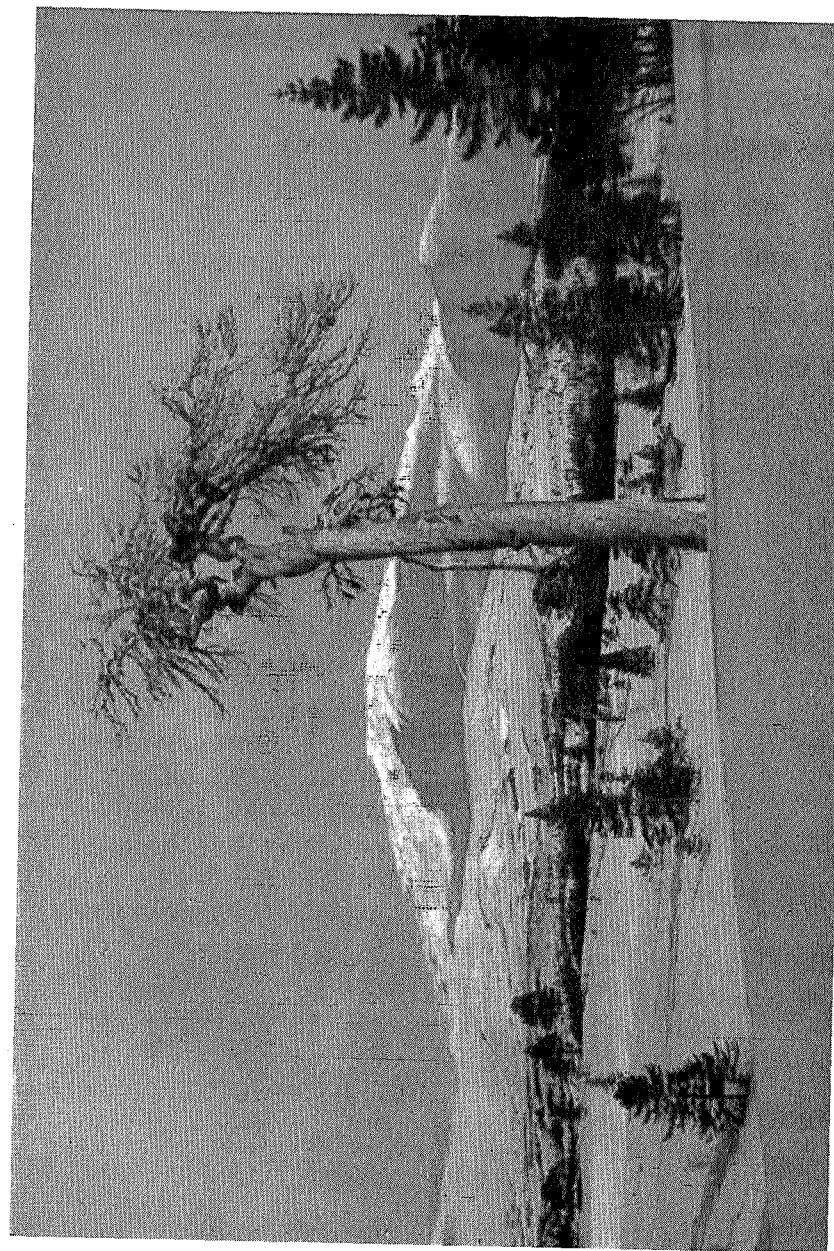
Flyktingene fikk mange timers ettertraktet hvil igjen. Ut på ettermiddagen bedret været seg. Nå skal det startes. Restbeholdningen av proviant blir satt til livs. Det får briste eller bære. Smøringen blir overlatt til fagfolk, og tempo og marsjrute nøye gjennomtenkt.

Etappen gikk bedre enn ventet. Riktignok måtte tablettene flere ganger i bruk, og gnagsårene truet med å bli verdens fiende nr. 1. Ved rensgerdet på grensen var lykksaligheten stor. Gestapos skrekk ikke mere. Og da vi oppe i Rekdalshøyden tok avskjed med våre venner og kunde peke på hvilket hus på Storlien de skulde ta inn i, var de nok i øyeblikket tross alt verdens lykkeligste mennesker.

Nils Aftret.

5-årig postkar på Nerskogen Arne Falkanger

Førgen.